

Отримано: 15 серпня 2021 року

Прорецензовано: 6 вересня 2021 року

Прийнято до друку: 20 вересня 2021 року

e-mail: ovkolgan@gmail.com

taKolgan@gmail.com

ruslana-padalka@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-11(79)-233-236

Колган О. В., Колган Т. В., Падалка Р. М. Перекладні термінологічні е-словники як нагальна вимога сьогодення в процесі мовної підготовки студентів ЗВО. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 233–236.

УДК: 81'374.8-022.218:622

Колган Олена Володимирівна,

кандидат філологічних наук, помічник ректора, доцент кафедри української мови та літератури,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Колган Тетяна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету підвищення кваліфікації педагогічних кадрів,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,

Падалка Руслана Миколаївна,

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ПЕРЕКЛАДНІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ Е-СЛОВНИКИ ЯК НАГАЛЬНА ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗВО

Статтю присвячено проблемам, що виникають у лінгвістиці XXI ст., зокрема термінознавстві, у напрямі формування іншомовно компетентних фахівців. Працю зосереджено на питанні сучасного стану української термінографії в галузі гірництва. У розвідці зроблено аналіз фактичного матеріалу, проведено моніторинг наявних тезаурусів гірничої справи різних типів, так само перекладних. Авторами подано короткий опис основних досягнень української термінографії в галузі гірничої справи, починаючи від середини XIX століття дотепер. Науковцями чітко зазначено залежність розвитку термінографії в галузі українського гірництва від лінгвальних та позалінгвальних чинників.

Окрему увагу приділено проблемі відсутності в сучасному мовознавстві гірничих е-словників (як одномовних, так і багатомовних), що, поза сумнівом негативно впливає на процес формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців гірничої справи.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, українська лінгвістика, термінознавство, термінографія, е-словник.

Olena Kolhan,

Candidate of Philological Sciences, Rector's Assistant,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature,
SHEI «Donbas State Pedagogical University»

Tetiana Kolgan,

Candidate of pedagogical sciences,
Dean of the Faculty of Advanced Training of Pedagogical frames,
Donetsk regional institute of postgraduate pedagogical education

Ruslana Padalka,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature,
SHEI «Donbas State Pedagogical University»

TRANSLATED TERMINOLOGICAL E-DICTIONARIES AS AN URGENT REQUIREMENT OF THE PRESENT IN THE PROCESS OF LANGUAGE STUDENTS OF HEI

The article reveals the problems that appear in linguistics of the 21st century, in particular, in terminology in direction of forming foreign language competent specialists. The works focus on the issue of the modern state of Ukrainian terminology in the mining industry. In the study, it is analysed the original material, it is monitored the present thesauruses of the mining industry of different types as well as translated ones. The authors present in brief the short description of the basic achievement of Ukrainian terminography in the mining industry starting with the middle of the 19th century till the present. The scientists have clearly stated the dependence of the development of terminography in the field of Ukrainian mining on the lingual and extra-lingual factors.

Particular attention is paid to the problem of the absence of mining dictionaries (both monolingual and multilingual) in modern linguistics, which undoubtedly negatively affects the process of formation of foreign language communicative competence of the specialists of the future mining industry.

The relevance of the article is due to the urgent need to provide students of institutions of higher education with new innovative technologies for the formation of foreign language communicative competence and the search for modern approaches during the educational process in the educational institutions of both mining and humanities profiles. After all, the 21st century requires specialists in any field of human activities (as well as the mining one) to expand opportunities for intercultural communication, to deepen their knowledge of achievements in a particular field (including the mining one) by means of language communication, etc. All this becomes possible only under the condition of the formation of the number of competences, in particular, communicative. Creating and developing the e-dictionary will enable free communication between representatives of different countries for the purpose of taking on the experience gained during the professional activity, as well as in the field of the mining industry, and will be worth representing the achievements of the domestic industry at the world stage. The high level of foreign language proficiency of graduates of Ukrainian universities will contribute to affirming the positive educational and scientific image of our country.

Key words: foreign language competence, Ukrainian linguistics, terminology, terminography, e-dictionary.

Постановка проблеми. Поступове входження України до Європейського освітнього простору потребує розуміння термінознавцями (як лінгвістами, так і фахівцями інших галузей знань) нагальності укладання термінологічних е-словників (як одномовних, так і багатомовних), зокрема з гірництва, як для фахової діяльності спеціалістів, так і для навчального процесу у ЗВО під час мовної підготовки здобувачів вищої освіти.

Актуальність дослідження. Потреба конкурентоспроможності вітчизняних спеціалістів різних сфер діяльності ставить перед фхівцями, зокрема й майбутніми, які лише здобувають вищу освіту у ЗВО, вимогу здійснення постійного підвищення професійного рівня впродовж життя, постійного самовдосконалення, обміну досвідом зі спеціалістами інших країн, зокрема в процесі академічних обмінів, пошуку актуальних підходів та інноваційних технологій формування іншомовної комунікативної компетентності. Одним із способів уможливлення чого є електронні словники, зокрема різнотипові гірничі тезауруси.

Сьогодні поняття е-словника визначають так: „...комп'ютернабазаданих,щоміститьособливимчиномзакодованісловникові статті,щодозволяютьздійснюватишвидкийпошукпотрібнихслів” [7].

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Стаття є працею, у якій зосереджено увагу на вивченні української термінографії, зокрема щодо створення гірничих словників, так само приділено увагу проблемі відсутності електронних словників у галузі гірничої справи, що ускладнює процес мовної підготовки студентів ЗВО.

На сьогодні існує думка, що „В Україні щороку зростає кількість паперових словників, та дедалі більше читачів зазирають в електронні” [15]. Переконані, що це зумовлено загалом розвитком країни, так само соціальним, політичним, економічним; прагненням заощадження особистого часу; домінантністю гаджетів як найбільш актуальних і модних пристроїв серед молоді, зокрема здобувачів вищої освіти; перевагою досягнень сфери сучасної електроніки над іншими винайденнями людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасними дослідниками в галузі мовознавства, зокрема термінознавства, щодо вивчення різних аспектів української термінології гірничої справи, зроблено велику роботу (так само щодо уніфікації, стандартизації [1], [3], [4] тощо). Основні принципи щодо модернізації та стандартизації, які висувають відомі вчені в галузі термінознавства, було практично застосовано під час створення тлумачних словників і систематизації вітчизняних термінологічних систем.

Основне місце в розвитку лексикографічної роботи в галузі гірничої справи належить авторові проекту „Гірнична енциклопедія” (проф. В. Білецький) [2]. Результат – створення національної термінологічної системи гірничої справи (1998-2004 рр.). Завдяки проєктові, 2001-2004 рр. побачили світ 1-3-томи „Гірничого енциклопедичного словника” [ГЕС], 2004-2014 рр. – „Мала гірнична енциклопедія” [2]. Так, терміни в «ГЕС» «...подані українською, російською, англійською та німецькою мовами... словник є одночасно і тлумачним, і перекладним багатомовним” [5]. [МГЕ] – це 17 350 термінів та номенклатурних назв [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У суперечвагомому доробку науковців України щодо термінографії, виникла ціла низка проблем. Л. Симоненко зазначила, що, тезауруси, які було надруковано, „виходили дуже мізерними тиражами” [12, с. 202].

Наприклад, наклад „Російсько-українського гірничого словника” [РУГС] – 1200 прим.; „Короткого гірничого словника” [КГСК] – 1000 прим.; „Тлумачного гірничого словника” [ТГС] – 450 прим. тощо.

Новизна. Нами проведено моніторинг Інтернет-ресурсів. Змушені констатувати, що на цей час вони вможливають зокрема роботу лише з незначною кількістю лексикографічних праць гірничого напрямку [6], [9], [13], [14].

Вивчивши проблему е-словників із гірничої термінології у XXI ст., висновували про відсутність таких в Інтернет-ресурсах.

Задля розв'язання цього нагального питання, О. Колган уклала „Словник найуживаніших термінів гірничої справи” [Колган], він є підґрунтям для подальшої розробки відповідного е-словника.

Методологічне або загальнонаукове значення. Укладання названих словників сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності спеціалістів, зокрема філологів, викладачів ЗВО, здобувачів вищої освіти, налагодженню нових наукових контактів учених та студентів різних країн, так само в процесі міжкультурної комунікації, формуватиме іншомовну комунікативну компетентність здобувачів вищої освіти ЗВО тощо. Усе це зміцнить синергетичну співпрацю України з іншими європейськими країнами в розв'язанні різних проблем, так само й наукових та освітніх.

Викладення основного матеріалу. Гірнична лексикографія має глибоке коріння, про що можемо стверджувати, маючи в наявності термінологічні праці перекладного характеру, як „Горный словарь” [Спаский] та „Немецко-русский горный словарь” [НРГС], де подано й українські спеціальні одиниці, й іншомовні.

Але наукові праці, дослідження вітчизняних учених, які належать періоду виникнення Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка (далі – НТШ), вважають „підготовчим етапом у становленні української термінологічної школи” [11, с. 89].

Важливою є роль у розвитку мови спеціальних цілей у галузі гірничої справи в Україні (зокрема й лексикографії) учених НТШ. Названий період – „це перший період свідомої колективної термінотворчості в Україні” [11, с. 30].

Відомі історично-політичні чинники гальмували активний поступ мови вітчизняної науки. Але термінологія в галузі гірництва України в названий період, попри все, уніфікувалася, поповнювалася одиницями, що з часом уходили до термінографічних довідників, тезаурусів, написаних на українському ґрунті.

Зокрема, у 1907 р. надруковано „Словарь української мови”, у якому поряд загальноуживані слова й лексеми з гірничої справи: *буріння, вага, валта* ін. [Грінченко, Т.1, с. 37].

Для 20-тих рр. XX ст. характерним є певний крок у тодішній державній системі – термінологія вийшла на новий шлях розвитку.

Теоретичне термінознавство в цей час збагатилося суттєвою працею „Інструкції для укладання словників в ІУНМ” [11, с. 121].

1929 р. при Інституті української наукової мови (далі – ІУНМ) почала діяти спеціальна секція гірництва. Будучи складовою індустріального циклу, мала на меті напрацювання конкретної методології для створення термінологічних одиниць і укладання термінологічних тезаурусів [10, с. 10].

Результатом діяльності вчених ІУНМ 20-30-тих рр. ХХ ст. стали галузеві словники (приблизно 34) і словникові проекти [ТГД, 1939]; [СГТП] та ін.

Тобто, можемо говорити про рідкісну для тодішньої України ситуацію: створення словників із різних сфер людської діяльності провадять на науковій основі.

Із плином, вивчення української термінології гірничої справи, скероване на „її всебічне вивчення, упорядкування та уніфікацію набули поширення в 50-60-х рр. ХХ ст.” [10, с. 10]. Було надруковано багаточисленні лексикографічні дослідження.

У 1957 р. створено Президію АН УРСР спеціальної Словникової комісії задля формування основоположних принципів створення термінографічних процесів [10, с. 10].

У зазначений час побачили світ перекладні російсько-українські словники з гірництва [РУАНБ]; [РУГЕС]; [РУНТМ], а також багатомовний „Гірничий словник” [ГСІ] і под.

Безперечно, великою є роль таких термінологічних праць у становленні та подальшому розвої термінології гірничої справи української мови.

І пол. ХХ – поч. ХХІ ст. – час, коли на перший план вийшла робота над двомовними словниками: [АРГС]; [НРГСБ]; [ПРГС] тощо, при цьому не припинялася діяльність і над виданнями українською мовою.

Поміж названих термінографічних праць окремо варто зупинити увагу на „Російсько-українському гірничому словнику” (1959 р.) [РУГС], основною метою укладачів якого було задовольнити потребу вузьких спеціалістів-гірників. 1991 року той же авторський колектив здійснив нове видання цієї праці [РУГСГ].

Поза сумнівом, інше життя в галузі гірничої термінології – час після проголошення української мови державною. Результатом чого став стрімкий розвиток вітчизняної термінологічної науки, друкування великонакладних словників рідною мовою: [АПРУСХТПВ]; [ГСА]; [КГС]; [РУГСМ] та ін.

Сьогодні провідне місце в розвитку української термінологічної думки, її теоретичних основ, зокрема в галузі гірничої справи, посідає робота колективу ДКСУ. Активно працюють в цьому напрямку, насамперед, такі ЗВО: Донецький національний технічний університет, Національний гірничий університет, Івано-Франківський національний університет нафти та газу, Українська нафтогазова академія, Академія гірничих наук України й под. Проте, попри значні досягнення в українській лексикографії ХХІ ст., у країні майже відсутні перекладні словники, які враховують сучасний стан фахової термінології та міжкультурної комунікації України, що негативно впливає на навчальний процес у ЗВО, спричиняє труднощі під час формування в студентів іншомовної комунікативної компетентності.

Головні висновки. Висновуємо, що створення перекладних термінологічних е-словників є в наш час основоположним для дослідження названої термінологічної системи, вкрай необхідним для навчального процесу ЗВО під час мовної підготовки здобувачів вищої освіти. Розробка перекладного е-словника, зокрема з гірництва, є нагальною вимогою часу, адже від фахівців будь-якої галузі, зокрема майбутніх, якими є теперішні студенти ЗВО, сьогодення вимагає іншомовних контактів, комунікативної компетентності тощо.

Перспективи використання результатів дослідження. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробці пробоного двомовного е-словника-мінімуму з гірничої справи.

Література:

- Білецький В., Загнітко А., Манець І. Вдосконалення української гірничої термінології. *Донецький вісник НТШ*. Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. Т. 1. С. 94–97.
- Білецький Володимир Стефанович. Вільна енциклопедія „Вікіпедія”. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
- Білецький В. С. Створення української терміносистеми у гірництві. *Матеріали 5-ї Міжнар. конф. „СловоСвіт’98”, Вісник університету „Львівська політехніка”*. Львів, 1998. № 336. С. 192–193.
- Білецький В. С., Яценко Ю. П., Загнітко А. П. Українська гірнична термінологія: становлення, удосконалення і вживання. *Уголь України*. 2003. № 12. С. 48–50.
- Гірничий енциклопедичний словник. Вільна енциклопедія „Вікіпедія”. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
- Гірничий енциклопедичний словник / ред. Білецький В. С. Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. Т. 3. 752 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Biletskyi_Volodymyr/Hirnychi_entsyklopedychnyi_slovyk_Tom_3.pdf.
- Електронний словник. Словник.ua. Портал української мови та культури. URL: <https://www.slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%9A>.
- Мала гірнична енциклопедія „Вікіпедія”. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
- Мала гірнична енциклопедія, т. 1 / за редакцією В. С. Білецького. Донецьк: Донбас, 2004. 640 с. URL: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/gorE.pdf>.
- Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія: (Питання історії, теорії та практики). К.: Наук. думка, 1978. 202 с.
- Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. – 216 с.
- Симоненко Л. О. До питання розвитку української термінологічної лексикографії. *Вестник Харьковского политехнического ун-та*. 1994. Вып. I. № 19. С. 198–203.
- Словник гірничої термінології (проект) / уклали Василенко П. та Шелудько І. Х.: Радянська школа, 1931. 142 с. URL: https://issuu.com/iend/docs/slovyk_girnychuj.
- Тлумачний гірничий словник / В. С. Білецький, К. Ф. Сапіцький, Б. С. Панов [та ін.]; / під заг. ред. В. С. Білецького. Донецьк: ДДТУ, 1998. 446 с. URL: <https://studfiles.net/preview/4494413>.
- Хмельовська О. Лексикографія в е-форматі Вільна енциклопедія „Вікіпедія”. URL: <https://tyzhden.ua/Culture/53996>.

Список джерел ілюстративного матеріалу

- АПРУСХТПВ – Англо-польсько-російсько-український словник з хімії та технології переробки вугілля / М. М. Братичак, О. В. Шишак, А. Г. Старовойт, Г. О. Власов. Львів : Вид-во Нац. ун-ту „Львівська політехніка”, 2005. 382 с.
- АРГС – Англо-русский горный словарь / сост. Л. И. Барон, Н. Н. Ершов. Москва : Изд-во физ.-матем. литературы, 1958. 992 с.

- ГЕС – Гірничий енциклопедичний словник: У 3 т. / за заг. ред. В. С. Білецького. Донецьк : Східний видавничий дім, 2001-2004. Т. I-III.
- Грінченко – Словарь української мови: в 4 т. / упорядкув. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко; НАН України. Надруковано з вид. 1907-1909 рр. фотоспособом. Київ: Наук. думка, 1996-1997. Т. I-IV.
- ГСА – Гірничий словник. Донецьк : Академія гірничих наук, 1995. 160 с.
- ГСІ – Гірничий словник (укр.-рос., укр.-нім., укр.-англ., рос.-укр., англ.-укр.) / за ред. В. Г. Ільющенка. Донецьк, 1995. 160 с.
- КГС – Короткий гірничий словник / укл. О. В. Колоколов, Т. М. Котишева, О. М. Кузьменко та ін. ; за ред. О. В. Колоколова. Дніпропетровськ : ДГІ, 1993. 212 с.
- КГСК – Короткий гірничий словник / уклад.: О. В. Колоколов та ін. Київ : ІСДО, 1993. 211 с.
- Колган – Словник найуживаніших термінів гірничої справи / уклад.: О. В. Колган. Слов'янськ : СДПУ, 2007. 323 с.
- МГЕ – Мала гірнича енциклопедія: в 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Донецьк, 2004. Т. I-III.
- НРГС – Немецко-русский горный словарь / Изд. Главным Горным управлением В.С.Н.Х. Москва, 1890. 230 с.
- НРГСБ – Немецко-русский горный словарь / состав. Л. И. Барон. Мовква : Сов. энцикл., 1966. 1198 с.
- ПРГС – Польско-русский горный словарь. Около 36 000 терминов / сост. Л. И. Барон. Москва : Рус.яз., 1975. 815 с.
- РУАНБ – Російсько-українсько-англо-німецький словник спеціальних термінів по збагаченню корисних копалин / В. С. Білецький, В. В. Кочетов, А. Т. Єлішевич. Донецьк : ЦБНТИ Мінгвугілля України, 1994. 67 с.
- РУГЕС – Російсько-український геологічний словник. Київ : Вид-во АН України, 1959. 268 с.
- РУГС – Російсько-український гірничий словник: 20 000 термінів / укл.: О. А. Ковшуля, М. З. Гармаш, М. С. Зільбан. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. 271 с.
- РУГСГ – Російсько-український гірничий словник / уклад. М. З. Гармаш та ін. Вид. 2-ге, ротاپрентне. Київ : Техніка, 1991. 280 с.
- РУГСМ – Манец І. Г., А. Коваль Н., Кирокасян Г. И. Русско-украинский горнотехнический словарь. Донецк : Донбасс, 2000. 481 с.
- РУНТМ – Російсько-український словник наукової та технічної мови. Київ : Вирій, 1997. 254 с.
- СГТП – Словник гірничої термінології (Проект) / ВУАН НДІМ. Відділ термінознавства та номенклатури. Харків : Рад. шк., 1922. Т. II. 142 с.
- Спаський – Спасский Г. Горный словарь, составленный Григорием Спасским. Москва, 1841-1843. Ч. 1-3.
- ТГД, 1939 – Терминология горного дела (Проект). КНТГ АН СССР, 1939. 20 с.
- ТГС – Тлумачний гірничий словник / В. С. Білецький, К. Ф. Сапіцький, Б. С. Панов [та ін.]; / за заг. ред. В. С. Білецького. Донецьк : ДДТУ, 1998. 446 с.